

terug op een eigenlijk zeer klassieke dienstbaarheidsopvatting van het theater, waarbij enkel de aanbestedingsvorm door de strakke vormbeheersing eigentijds oogt. Het lijkt alsof men is blijven haperen bij een fase in het repetitieproces: het voor zichzelf proberen de tekst zin per zin te begrijpen, en dat zo simpel mogelijk, zonder gedoe, trachten te vertalen aan anderen. Vanuit die helderheid die in de tekstbehandeling gegroeid is, vanuit de openheid die men tot de taal in acht neemt, en de ongecompliceerdheid die de acteurs verwerven, was het spannender geweest om een stap verder te zetten in de eigen theatrale beheersing van de tekst; om een theatrale confrontatie aan te gaan die zoekt naar en vertrouwt op het eigen expressievermogen. Een opvoering die zich beperkt tot het aanreiken van een tekst is mij te schraal. Thuis, met een goed glas wijn en muziek van Pavarotti, gaat die ook helder klinken.

Luk Van den Dries

‘Waarom kijken we niet gewoon naar de oorlog der landschappen?’

Op een druilerige dag in januari, een paar weken voor de première in het Kaaitheater, werden drie Müller-dramaturgen (dr. L. van den Dries, dra. M. van Kerkhoven en de ondergetekende drs. M. Otten) opgetrommeld om hun geestelijk licht te laten schijnen over de talloze duistere implicaties in *De Opdracht* van Heiner Müller, en dit ten behoeve van de drie acteurs, Bea Rouffart, Dries Wieme en Dirk Roofthoof. Regisseur Jan Ritsema compleetde de berg boekenwijsheid.

Drie videocamera's stonden opgesteld om onze gezamenlijke intellectuele implosies voor het nageslacht te bewaren. Het geheel zou worden gemonteerd en eventueel gebruikt tijdens de voorstelling. Ik hield mijn hart vast: Müllers taalwoestijn bevoeld door ons IQ... Eerst kregen we een band voorgeschoteld van een repetitie: de acteurs gingen een gigantische worstelwedstrijd aan met de tekst, een sombere deken was over het geheel uitgespreid. Het kakelende commentaar van Ritsema was iedere keer: 'Helder... lichtjes... transparant...' Ik dacht er het mijne van.

Met een gezonde dosis wantrouwen stapte ik af op een van de try-outs. Ik werd resoluut door Ritsema teruggeblaft in mijn hok vol vooroordelen. Hij was er daadwerkelijk in geslaagd de felbegeerde helderheid op het podium te zetten met een vlotte dosis humor, waarbij hij als het ware en passant de door hem zo verfoeide vierde wand doorbrak.

Nadien heb ik de voorstelling nog drie maal bezocht. Ik merkte dat ik behoorlijk in het ootje was genomen met het zogenaamd doorbreken van die vierde wand en ik viel ook een keer in slaap, nota bene bij een voorstelling waar ik Heiner Müller in eigen persoon naartoe had gesleept. Toch ontdekte ik elke keer dank zij de losse, open speelwijze andere accenten in de tekst, waardoor ik de tekst beter ging begrijpen. Dat klinkt misschien vreemd voor iemand die Müllers werk vertaalde. Ik geef graag toe dat ik van sommige teksten geen barst begrijp (v.b. 'Beeldbeschrijving'). Als vertaler ga ik dan puur grammaticaal te werk, aan de hand van naamvallen en zinsbouw, en vertrouw ik op mijn kennis van het Mülleriaanse taallandschap; ik reconstrueer als het ware de tekst in het Nederlands.

Met 'De Opdracht' ben ik meer gevoelsmatig te werk gegaan, de tekst is grammaticaal niet zo complex, de moeilijkheidsgraad zit in de beelden. Vele zijn zo gigantisch, dat ze mijn begrip te boven gaan. Soms zijn ze zo plat, dat ik me achteraf wel voor mijn hoofd kan slaan dat ik er niet eerder opgekomen ben.

Ritsema slaagde erin om het mitrailleurvuur van de beelden uit *De Opdracht* helder en transparant te maken en daar ben ik hem zeer erkentelijk voor, want nu snap ik tenminste wat ik zo'n twee jaar geleden heb vertaald. Een

claus die mij bijvoorbeeld al jaren achtervolgde is: 'Waarom zijn we er niet gewoon en kijken we naar de oorlog der landschappen?' Nu weet ik dat Müller weer speelt met de factor Tijd, iets wat als een leidmotief in zijn werk voorkomt. Müller neemt niet deel aan de handeling, hij is de passieve observator, die alles overlaat aan de loop der geschiedenis, waarbij voor hem duizenden jaren een scheet in het heelal vertegenwoordigen. Met het langzame verglijden van het landschap wordt de geschiedenis van de mens in perspectief gebracht: de mensheid in haar geheel als onbeduidende factor en het individu als toeschouwer der gebeurtenissen. Het individu dat geen verandering kan aanbrengen aan zijn omgeving: de machteloze Hamlet die geen wraak wil nemen, Debuissou die de revolutie niet wil dragen, Müller die ieder stuk speelgoed als een gefascineerd kind van alle kanten bekijkt, het daarna doelloos in de hoek gooit en het welwillende bezoek in verbijstering achterlaat. De overeenkomst tussen deze drie figuren is, dat zij allen liefst roerloos in een hoekje van de kamer willen zitten kijkend naar 'de oorlog der landschappen'. Ritsema zorgde voor een feest der herkenning.

Müllers teksten zetten een denkproces op gang, dat niet gauw afgesloten wordt. Dit denkproces is een integraal onderdeel van de voorstelling en de toeschouwer wordt gedwongen mee te gaan in de belevingswereld van de acteur: de toeschouwer als onderdeel van de voorstelling, het ideaalbeeld van vele regisseurs. Het beste kan dit geïllustreerd worden aan de hand van het fameuze tussenstuk *Der Mann im Fahrstuhl*.

Dirk Roofthoof begint deze tekst al mimend, als iemand die een doodnormale afspraak heeft op een of ander kantoor. Toch is hij een 'Fremdkörper' in zijn omgeving en naarmate het verhaal vordert gaat de omgeving met hem aan de haal en staat Dirk hulpeloos op zijn formicafeltje te gesticuleren over datgene wat hem overkomt en waarover hij geen zeggenschap heeft. Soms mondt dit uit in een hilarische interactie met het publiek: "Ik verlaat de lift als hij weer stopt (...) en zonder opdracht sta ik op een dorpsstraat in Peru...", Müller als komedieschrijver is een thema waar nog heel veel over gediscussieerd kan worden. Deze *Opdracht* is het levende bewijs geworden van Müllers geliefkoosde uitspraak: 'Mijn teksten zijn direct, helder en precies.' Hij vergeet daarbij gemakshalve vaak, dat de weg om zijn teksten helder te maken heel wat obstakels kent die hij zelf nonchalant om zich heen heeft geworpen.

Het ligt in de lijn der bedoelingen dat zijn nieuwste stuk, dat hij na jaren zwijgen aan het schrijven is, zo'n slordige 200 pagina's zal tellen. Zet u schrap!

Marcel Otten